

PROF. WILLIAM CHITTICK İLE İBN ARABÎ ÜZERİNE **Hayreddin Soykan**

New York Stony Brook Üniversitesi'nde Karşılaştırmalı Edebiyat ve Kültürel Araştırmalar profesörüdür. Amerika Birleşik Devletleri, Milford, Connecticut doğumlu olan William C. Chittick, lisansını Ohio Wooster Koleji'nde tarih alanında tamamladıktan sonra, doktorasını Seyyid Hüseyin Nasr'ın talebesi olarak 1974'te Tahran Üniversitesi'nde Fars edebiyatı alanında tamamladı. Tahran'da Aryamehr Teknik Üniversitesi'nde Beşerî İlimler bölümünde Karşılaştırmalı Dinler dalında hocalık yaptı. İran Devrimi'nden önce İran Kraliyet Felsefe Akademisi'nde yardımcı doçentti. 1979'da Amerika Birleşik Devletleri'ne döndü ve Dinî Araştırmalar sahasında hocalığını sürdürdü. 25 kadar telif yahut tercüme eserinin yanında, İslam düşüncesi, tasavvuf, Şiilik ve Fars edebiyatı sahalarında 150'den fazla makalesi bulunan, ancak bilhassa Muhyiddin İbn Arabî ve Mevlânâ Celâleddin Rumî gibi mutasavvıf müellif ve şairlerin eserlerini İngilizceye tercüme edip yorumladığı eserleriyle tanınan Chittick, hâlen Tasavvuf ve İslam felsefesi üzerinde çeşitli araştırma projelerinde çalışmakta ve İslâm klasikleri, Hinduizm, Dinî Araştırmalar, Arabça ve Farsça dersleri vermeye devam etmektedir. Kendisiyle 23-28 Mayıs 2008 tarihleri arasında İstanbul'da düzenlenen "Modern Çağ ve İbn Arabî Uluslararası Sempozyumu" sırasında görüştük.

Aylık: İbni Arabî Hazretlerinin sizin için belirttiği ehemmiyet nedir? Sorumuza en geniş çerçevede cevap vermeye çalışmayın lütfen, kısaca belli bir bahis üzerinde de yoğunlaşabilirsiniz.

W. Chittick: Çerçevenin genişliğinden dolayı, sorunuza nasıl cevap verebileceğimden tam emin olamıyorum şu ân.

Aylık: O hâlde biraz daha daraltalım derseniz. İbn Arabî'nin tasavvuftaki rolü, mevkii ve ehemmiyeti nedir sizce?

W. Chittick: Bilirsiniz, Şeyh-i Ekber, en büyük şeyh olarak da bilinir İbn Arabî. Bununla kastedilen mânâ itibarıyla bu tesbit tamamen doğrudur. Şöyle ki, nazarı tasavvufun en büyük muallimi, öğreticisidir. Sadece nazariye, teori itibarıyla değil elbette, aynı zamanda, tasavvufun dünyaya, tatbikata, pratiğe bakan yönleri itibarıyla de bu büyüklük tesbiti geçerlidir. Yani, tasavvufun Allah'a dönük veçhesiyle beraber, tatbikatın farklı sahalarına yönelik olarak tasvir ettikleri bakımından da, pratiğin teorisini arz edişleri zâviyesinden de en büyük şeyhtir bana göre. Aslına bakarsanız, bizzat tasavvuf tatbikî bir hususiyet belirtir zaten. Bu mânâda, mutasavvıf, yaşayan bir muallimdir, bir öğretmendir, böylesi "yaşayan bir öğretmen" ihtiyacının karşılanmasına dairedir. İşte İbn Arabî de budur. Böyle bir "yaşayan öğretmen" ihtiyacını hem izah etmiş, hem de öğretmenliğin ne demek olduğunu bizzat ve bilfiil temsil etmiştir.

Görüyoruz ki, İbn Arabî, kendisine sorulan her soruya cevap vermiştir; kâinat hakkında, Yaradan hakkında, insan ruhu hakkında, insanın kaderi hakkında, hayatın gayesi hakkında, Kur'ân'ın rolü hakkında, Peygamberin rolü hakkında ve bu çizgide ne varsa hepsi hakkında kendisine tevcih edilen soruları cevablamıştır. Üstelik, bu soruların her birine, yalnızca tek bir zâviyeden değil, her bakımdan, çok yönlü ve çok çeşitli cevablar sunmuştur. Çok farklı anlayış seviyelerinden hareketle kendisine yöneltilen tüm bu sorulara, yine bu anlayış seviyelerine tekabül eden en münasib cevapları takdim etmiştir. Çok yönlü bir fikir adamıdır o. Klasik bir sistem kuruculuğu tavrı değildir onunki. Sistem, malûm, sınırlamak demektir bir bakıma.

Aylık: Belli sınırlar ve mevzular çerçevesine hapsediş...

W. Chittick: Evet. Bu neví bir sınırlama ve bu anlamda bir sistem yerine, o daha ziyade açar, bir dizi açılış yapar, zaten "Fütuhât" da bu demek değil midir, açılışlar... O, insanları hikmete açar. Sizin için hikmete açılan yolu, sizi hikmete götürecek yolu gösterir. Fert fert içinizdeki hikmete açılan yolu bulmanızı sağlayan bir rehber, bir öğretmendir o.

Aylık: İnsanlar, kâinatı, hikmeti, çoğu dışımızda olan bir şey imişçesine değerlendiriyor, cevapları orada, kendi dışında arıyor. Oysa onun yolu, içimizde, ruhumuzda.

W. Chittick: Elbette.

Aylık: Bildiğiniz üzere, İmam-ı Rabbanî Hazretleri "müessir"de derinleşirken, Muhyiddin İbn Arabî Hazretleri "eser"de derinleşiyor. "Vahdet-i Vücut"çular "Her şey O'dur" diyor, buna mukabil "Vahdet-i Şuhud"u öne süren büyükler "Her şey O'ndan" demekteler. Son İslâm asrının yenileyicisi kabul ettiğimiz, muhtelif sahalarda 50 küsur eserin müellifi, fikir ve aksiyon adamı Salih Mirzabeyoğlu ise, "Her şey O değil O'ndan; bu yüzdendir ki O" diyerek, bu iki ekolü "telif" ediyor ve asırlardır birbirinden ayrı şeylermiş gibi mütalaa edilen bu iki anlayışın mahiyetlerinin aslında aynı olduğunu bu formülasyonla isbatlıyor. Bu hususta siz ne düşünüyorsunuz?

W. Chittick: Vahdet-i Vücut meselesi, çokça tartışılmakla beraber, dayandırıldığı temel bizzat kendisinden kopartılarak gündeme getirilmekte ve anlaşılmaktadır. Her şeyden önce, İbn Arabî'nin savunduğu düşünülen Vahdet-i Vücut, kendisinden çok çok sonra sözkonusu olmuş ve bilâhare kendisine atfedilmiş bir husustur. "Fütuhât"ın bizzat kendisinden hareketle böyle bir neticeye varmamızı gerektirecek hiç bir sebep yoktur. Çünkü, Vahdet-i Vücut ibâresi aynen bu lafızla Fütuhât'ta geçmediği gibi, İbn Arabî de böyle bir Vahdet-i Vücut'tan bahsetmemektedir bize. Aynı şekilde, aslî takibçilerinden herhangi birisi de bu şekilde bir ibâre kullanmamıştır. Şayet buna benzer ifâdeler kullanılmışsa bile, şu şekiller içinde rastlarız: İbn Arabî daima "Vahdet"ten, "Vahdet-ül Hakk"tan, "Vücut"tan, "el-Vücut el-Hakk"tan bahseder. Bazen de Sadreddin Konevî, "Vahdet-ü Vücut-ül Hakk"tan söz eder.

Dilerseniz size biraz tarihçe arzedeğim: "Vahdet-i Vücut" mefhumu, ne İbn Arabî, ne onun aslî takibçileri, ne de arada vasıtalık vazifesi gören bir veya iki nesil tarafından, İbn Arabî'nin mektebini, onun fikir sistemini işaret etmek için bu lafız zikredilerek kullanılmıştır. Bu ifâdeyi ilk kullanan ve İbn Arabî'nin takibçilerinden olan kişi ise, Saîdüddin el-Ferganî'dir. Ferganî, Sadreddin Konevî'nin talebesidir. İşte Ferganî bu ifâdeyi kullandığında da, bunu İbn Arabî'nin Vahdet-i Vücut'a inandığını belirtmek için değil, başka bir sâikle dile getirmiştir ki, şöyle: Allah'a bakışta iki veçhe, iki zâviye sözkonusudur; biri Vahdet-i Vücut, diğeri Kesret-ül İlm. Allah, varlık itibariyle bir, ilim itibariyle ise çokluktur. Kâinatın aslı, eşyanın birliğinin kaynağı, varlığın birliğidir, Allah'ın varlığıdır. Eşyanın çeşitliliğinin kaynağı, Allah'ın ilminin çeşitliliğidir. Allah her şeyi bilir. Ferganî der ki, bir yanda Vahdet-i Vücut görüşü, diğeri tarafta Vahdet-i Şuhud görüşü, yani iki bakış, iki görüş mevzubahistir. Ve, Vahdet-i Şuhud ifâdesini kullanan yine ilk kişi de odur. Üstelik, bu lafızları da yerli yerince hatıra geliveren mefhumlar tarzında kullanır, yani şimdiki gibi teknik anlamda değildir kullanışı.

Aylık: Yani bugünkü anlayışımız çerçevesinde bir sınıfı, bir kategoriye tesbit anlamında kullanmamıştır diyorsunuz.

W. Chittick: Evet, şimdi anlaşıldığı tarzda bir kategori anlamında değildir. Tamam, bir tartışma yahut böyle bir ifâde mevcuttur. Ancak İbn Arabî'nin düşüncesine dönük bir tahsis, teknik bir vasıflandırma değildir bu.

İbn Arabî'nin Vahdet-i Vücut'a inandığını ilk söyleyen şahsa gelince, bu, İbn Teymiyye'dir. Odur İbn Arabî'nin Vahdet-i Vücut'a inandığını, böylece küfre ve ilhada saptığını ilân eden. İbn Teymiyye için "Vahdet-i Vücut", küfür, ilhad ve şirkle eş anlamlı bir kelimedir. Bu mevzuda kaleme alınmış bir makale okudum ve tüm kaynakların tetkiki de aynı şeyi söyleyecektir size. İbn Teymiyye, büyük bir muhalifi ve tenkitçisidir İbn Arabî'nin, yine aynı şekilde Sadreddin Konevî'nin. Der ki İbn Teymiyye: "İbn Arabî Vahdet-i Vücut'a inanmaktadır. Bu, korkunçtur!" İbn Teymiyye'den önce başka hiç kimse, İbn Arabî'nin Vahdet-i Vücut'a inandığını söylememiştir. Ancak İbn Teymiyye'den, İbn Arabî'yi kâfirlikle itham eden İbn Teymiyye'den sonra böyle bir vasıflandırma konuşulur ve tartışılır olmuştur.

Aylık: İnanılmaz!

W. Chittick: Bu hadisenin aslını öğrenmek isterseniz, biraz araştırmanız kâfidir.

Aylık: İbn Teymiyye'nin ithamlarını zaten biliyorduk, fakat onun Muhyiddin İbn Arabî Hazretlerini Vahdet-i Vücut'a inanmakla ithamı yanında, böyle bir tavsifte bulunan ilk kişi olduğunu şahsen bilmiyorduk.

W. Chittick: Evet, aynen söylediğim gibidir. Şimdi, bir başka nokta: İbn Arabî'nin Vahdet-i Vücut'a inandığını ifâde eden ilk Ekberî, yani İbn Arabî'nin mektebinden olan ilk kişi, Abdurrahman Câmî'dir. (Molla) Câmî, 1492'de vefat etmiştir, 15. yüzyılda. İbn

Teymiyye'nin malûm ithamından çok sonra, Abdurrahman Câmî çıkar ve "İbn Arabî elbette Vahdet-i Vücut'a inanır, lâkin bilinen anlamda değil," der ve İbn Arabî'nin buna "bambaşka bir mânâ" verdiği ifâde eder.

Aylık: Tevil ve tefsir eder.

W. Chittick: Tefsir eder, şerh eder, yorumlar. Evet, Abdurrahman Câmî'nin "İbn Arabî, Sadreddin Konevî ve takibçileri Vahdet-i Vücut'a inanırlardı," demesinden sonra, ki kendisi İbn Arabî'nin Hindistan'daki en büyük tanıtıcısı, talim ettiricisi, öğretmenidir, işte İmam-ı Rabbanî ve diğerleri de böylece ve Câmî kanalıyla İbn Arabî'yi tanır. Câmî, büyük bir şârihtir. "Füsûs"u şerh eder, "Nakş-ül Füsûs" adlı eserinde özleştirir, "Nakd-ün Nüsûs" adlı eserinde bu kez Farsça olarak şerh eder. O devirde Hindistan, İmam-ı Rabbanî'nin bizzat yazdığı üzere, Heme Ost (Her şey O'dur) diyen Sufilerle doludur. Bu, umum nazarında, madem Her şey O'dur, o hâlde iyi, kötü, günah diye bir şey de yoktur, imana da gerek yoktur, Şeriat'a uymak da yine gerekli değildir tarzında algılanabileceği için, İmam-ı Rabbanî, hemen diğer tarafta Heme ez Ost (Her şey O'ndandır) bakışını ön plana çıkarır. Yani, İmam-ı Rabbanî'nin Vahdet-i Vücut'u bu nevi algılayanlar için söyledikleri, İbn Teymiyye'nin söyledikleri gibidir.

Aylık: İmam-ı Rabbanî Hazretlerinin bu bahiste söylediklerini, alelâde insanların Vahdet-i Vücut mevzuundaki sözkonusu yanlış yorumlarına bir sed çekmek ve hakikati yerli yerine oturtmak tarzında değerlendirebiliriz değil mi?

W.Chittick: Kesinlikle öyle. Basit insanların bakışını düzeltmek içindir bunlar. Zaten gerek İbn Teymiyye'nin çağında yaşayan tasavvuf erbabı, gerekse İmam-ı Rabbanî devrinde Hindistan'dakiler, tek kelimeyle muhteşemdir ve Vahdet-i Vücut'a dönük böylesi yanlış bir yaklaşımları yoktur. Bunlardan, meselâ Şeyh Muhibbullah, İbn Arabî'nin Hindistan'daki en büyük talimcisidir. Fevkalâde bir anlayışı vardır İbn Arabî üzerine. Ve yine diğer birçokları da söz konusudur. Gerçi bunlar pek bilinmiyor artık. İmam-ı Rabbanî tanınıyor daha ziyade ve sanıyorum bunun arkasında çok çeşitli içtimaî, siyasî ve tarihî sebepler mevcut. Neticede, dediğimiz gibi, Şeriat karşıtlığının gerekçesi olabilecek tarzda beliren kimi yanlış Vahdet-i Vücut algılamalarına karşı İmam-ı Rabbanî, "Her şey O değil, O'ndandır" demiştir. Yine bu çerçevede, bir de, "Her şey O'nun Yoluydur" denmiştir.

İbn Arabî'yi okursanız, elbette ki, "el-Vücut el-Hakk vel-Vahid" demiştir. Çünkü Tevhid'e inanır o. "De ki: O, Allah Bir'dir" (İhlâs, 1)

Aylık: Allah'ın Varlığı ve Birliği önünde, kul için "ben!" demek nasıl bir cürettir diye de düşünmek lâzım.

W. Chittick: Tabii ki. Toparlarsak, İbn Arabî, Hakk'ın Vücutuna ve Birliğine inandığı için tüm bunlardan söz etmiş, fakat Vahdet-i Vücut ifâdesini aynıyle kullanmamıştır. O yalnızca "Tevhid"i savunur eserlerinde.

Aylık: Gerçi alelâde insanlar sadece İbn Arabî Hazretlerini değil, hemen her şeyi yanlış anlıyorlar ya, neyse. Bu noktada hatırımıza gelen bir incelik: Hafızamız yanıltmıyorsa, bir Nakşi büyüğü olsa gerek, Vahdet-i Vücut telâkkisi karşısında Vahdet-i Şühud'u savunuyor, ancak bu bâbda serdettiği hususlar Vahdet-i Vücut'u doğrular bir mahiyet arz ediyor. "Hâl" meselesi...

W. Chittick: (Tebessüm ediyor) Aynı durum İmam-ı Rabbanî için de cârîdir. Eğer okursanız, İmam-ı Rabbanî İbn Arabî'nin söylemediği bir şeyi asla söylemiyor. İbn Arabî'nin "Vücut"la ilgili söylediklerini kendi kelimeleriyle aynen tekrarlıyor. "Şühud" için de aynı husus geçerli. İmam-ı Rabbanî yalnızca, kendi zamanındaki Hindlilerin, "Heme Ost" (Her şey O'dur), demek ki Şeriat'e de gerek yoktur yollu, böylece Şeriat'ı zedeleyecek tarzda algılayabildiği Vahdet-i Vücut'a dair yanlış anlayışlarını doğrultuyor, bu nitelikteki sorularını cevablıyor. Hayır, böyle değil, diyor ve meseleyi izaha kavuşturma ve ifâde etmenin bir başka yoluna ihtiyaç duyuyor.

Aylık: İbn Arabî'nin Batı düşüncesi üzerindeki tesirleri nelerdir? Bu tesirleri isimler, eserler ve ekoller etrafında değerlendirebilir misiniz? Çünkü biz, Batı'nın İbn Arabî'nin eserlerini kaynak belirtmeksizin yağmaladığını düşünüyoruz.

W. Chittick: Bunun doğru olduğunu düşünmüyorum. Burada tarihî bir problem söz konusu: İbn Arabî Batı tarafından nasıl olup da bilinmiş olabilir ki? Şu ân bildiğimiz kadarıyla, İbn Arabî Ortaçağ'da Latinceye tercüme edilmemiştir. Elimizde buna dair herhangi bir kaynak, herhangi bir iz yoktur, bu noktada söyleyebileceğimiz şey, İbn Arabî'nin yüzlerce yıl Batı'da bilinmediğidir.

Aylık: Fakat bu nasıl olur? İbn Arabînin fikriyatı yüzyıllar önce Endonezya'ya kadar gidiyor fakat hemen yanı başındaki Batı'ya ulaşmıyor?

W. Chittick: Elbette Batı'ya ulaştığını tahmin edebiliriz, böyle de düşünebiliriz. Lâkin, bana bir metin, bir delil göstermelisiniz. Maalesef, bunu doğrulayacak bir delil yok elimizde. Prof. Asin Palacios, Batı'daki İbn Arabî tesirini araştıran ilk isimdir. Ortaçağdan bugüne, İbn Arabî'nin Batı'da Müslüman olmayanlar, yani Hıristiyanlar ve Yahudiler tarafından ne derece bilindiğini araştırmıştır. Ancak, bu bâbda, böyle bir tesirin var olduğuna dair ortaya koyduğu deliller son derece zayıftır. Aynı çerçevede, son on yıllar boyunca başka başka ilim adamları tarafından da bu ilişki yine dikkatle araştırılmıştır. Netice, belirttiğimiz çerçevededir.

Benzer bir durum, Yahudi mistisizmi Kabbala'nın en önemli kitabı sayılan ve yine Endülüs devrinde, aynı zaman diliminde ortaya çıkan, tercüme edilen Zohar için de geçerlidir. Bu konuda şu ân için söyleyebileceğimiz son şey, İbn Arabî'nin Latince veya diğer Batı dillerine tercüme edildiğini gösteren herhangi tarihî bir delil bulunmamaktadır.

O dönemi düşünürseniz, İbn Arabî'yi tercüme edebilmek için büyük, çok çok büyük bir Latince uzmanı olmanız, bir Latince dâhisi olmanız gerekmektedir. İbn Arabî, tercüme edilmesi İbn Sina'dan kat kat daha zor bir şahsiyettir. Mukayese bile kabul etmez bir hakikattir bu.

Aylık: Kendine has ve başka lisanlarda karşılığının gösterilmesi çok zor bir terminoloji elbette.

W. Chittick: Hiç şübhesiz. Ezcümle, İbn Arabî ile Batı arasında, kayıtlara geçmiş, sizin belirttiğiniz nitelikte bir ilişki yok. Zaten, şayet böyle bir ilişki var olmuş bulunsaydı, Batı düşüncesi çok daha Hıristiyanî bir nitelik taşır, lâik olmaz, Allah'tan yüz çevirmezdi. Bugünkü Batı düşüncesi budur, çünkü İbn Arabî tanınmamaktadır, onun yaklaşımı bilinmemektedir. Profesör Henry Corbin'in altını çizdiği bir düşüncedir dile getirdiğim.

Aylık: Batı düşüncesi üzerinde en ziyade tanınmış ve etkili olmuş Müslüman bilginler kimlerdir sizce?

W. Chittick: İbn Rüşd, İbn Sina...

Aylık: Peki, İmam-ı Gazalî?

W. Chittick: Az önce saydıklarım kadar etkili değil. İmam-ı Gazalî'nin Batı'da Latinceye tercüme edilen ilk eseri, "Mekâsid-ül Felâsife"dir; felsefenin maksatları, gayeleri. Felsefecilere menfi bir tenkit yöneltmez burada. Hatta, sonrasında felsefeyi tenkid edeceği eseri "Tehafüt-ül Felâsife", yani felsefenin tutarsızlıkları Latinceye tercüme edilene kadar, Batı'da bir filozof zannedilir Gazalî. Böylece, ilk yazdığı kısa eserinde felsefeyle güdülen gayeleri anlatır, bakın felsefe bu der, bilâhare yazdığı ikinci eserindeyse, işte felsefe bu yüzden yanlışdır diye açıklar.

İbn Rüşd'e gelince, büyük bir Aristocu filozoftur, Batı'da tercüme edilmiş ve gerçekten çok etkili olmuştur. Üstelik, dinî niteliği bulunmayan bir felsefeci olarak algılanmıştır orada. Oysa aynı zamanda, İslâmî sahada da büyük bir fıkıhçı ve ilim adamıdır o. Fakat, İbn Rüşd'ün bu tarafı artık unutulmuştur.

Aylık: Almayı arzuladığımız cevablar bunlar değildi aslında, her neyse.

W. Chittick: Sizi hayal kırıklığına uğrattığım için üzgünüm ancak, İbn Arabî'nin 20. yüzyılın başına kadar Batı'da bariz bir tesiri söz konusu değildir. Derken, İspanyol ilim adamı Asin Palacios öncülüğünde, yine bir diğer Alman ilim adamının da katkısıyla, azar azar, yavaş yavaş İbn Arabî'nin bazı eserleri, eserlerinden bazı bölümler tercüme edilerek Batı'ya tanıtılmaya başlanmıştır. Henry Corbin 1950'lerde "Creative Imagination in the Sufism of Ibn 'Arabi"yi yayınladı ki, çok önemlidir. Bu eser, İbn Arabî'yi felsefe dünyasına tanıtmıştır, hassaten Varoluşçu felsefecilere ve bu tür insanlara. Kısacası, İbn Arabî, Batı düşüncesinin ana cereyanını temsil eden çerçevede dahilinde tesir edici bir mevkide bulunmamış, ancak çok kenarda kalan birtakım küçük grupların alâkasına hedef olmuştur.

Aylık: Son olarak, Türk tasavvufu veya Türkiye'deki tasavvuf tatbikatı hakkındaki görüşlerinizi yahut intibâlarınızı alabilir miyiz?

W. Chittick: Türkiye hakkında çok fazla şey bildiğimi söyleyemem. Bildiğim bir şey varsa, tasavvuf bahsinde Türkiye'nin geçmişte çok ama çok güçlü olduğudur.

Aylık: Hangi yönlerden?

W. Chittick: Tasavvufun tüm biçimleri, nazariye yahut tatbikat bakımından. Hassaten, Fatih Sultan Mehmed, Sadreddin Konevî'nin kayda değer bir talebesidir. Fatih, bazı ilim adamlarına, Sadreddin Konevî'yi Arabça'dan Farsça'ya tercüme etmelerini emretmiştir. Çünkü Sadreddin Konevî, eserlerini Arabça yazar, oysa Sultanın kendisi çok iyi Arabça bilmez, ancak Farsça'yı iyi bilir ve okur. Bu yüzden eserlerin Farsça'ya tercüme edilmesini talep etmiştir. Yine Fatih Sultan Mehmed, görüştüğü bir âlimden, Sadreddin Konevî'nin "Miftahul Gayb" isimli en önemli, en zor ve nazariye bakımından da en ağır eserini kendisine Farsça açıklamasını, şerh etmesini istemiştir. İşte böylelikle, bu âlim mezkûr eseri Arabça'dan Farsça'ya tercüme eder, ayrıca uzun bir şerh kaleme alır ve bu şerhi de Sultan'a ithaf eder. Ben bu şerhi okudum. Okuduğunuzda görüyorsunuz ki, metinde anlaşılması güç bir noktaya gelindiğinde şöyle bir not düşüyor âlim: "Bu kısmı yazarak izah edemem, bunu Sultan'a bizzat kendim izah edeceğim." Hemen anlaşılacağı üzere, bu sırf bir formaliteden, resmî bir vazifeden ibaret değildir. Ve, Sadreddin Konevî'nin Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan çoğu kitabı, Fatih Sultan Mehmed'in şahsî kütüphanesinden buraya nakledilmiştir. Üzerlerinde bununla ilgili bir mühür mevcuttur. Mânâsı şudur ki, Osmanlı Devleti'nin dünya üzerinde kuruluşunun söz konusu olduğu yerde, Sadreddin Konevî de mevcuttur. Sadreddin Konevî'nin olduğu yerde, elbette İbn Arabî de mevcuttur. Bu çizgide, Osmanlı entellektüelleri üzerinde İbn Arabî'nin nüfûzu bir yana, Osmanlı Devleti'ni nazar-ı dikkate aldığımızda, bu vesileyle İbn Arabî'nin Batı ve dünya üzerindeki nüfûzuna da bir geçit bulabiliriz.

Aylık: Çok teşekkür ediyoruz.